

sonu sayfanın kenarına gelecek şekilde yazılır, sonuna da "sahha" (صح) kaydı dü-şülür.

İlk hadis usulü müellifi kabul edilen Râmhürmüzî, lahaka işaret eden çizginin ilâve edilecek ibareye kadar uzatılması ve lahaktan sonraki ilk kelimenin de buna eklenip sonuna "sahha" (صح) kaydının dü-şülmesi gerektiğini söylemişse de daha sonraki muhaddisler böyle bir uygulama ile sayfanın aşırı şekilde karalanacağını ve dikkatin dağılacağını göz önünde bulundurarak çizginin lahaka kadar uzatılmasını uygun görmemişler, asıl metinde var olan tekrarlardan ayırıt edilememesi ihtimalinden dolayı lahaktan sonraki ilk kelimenin yazılmasını da doğru bulmamışlardır. Sadece sonuna kırmızı mürekkeple ve daha küçük karakterle veya son harfi eksik bırakarak "sahha" (صح), "sah-ha racea" (جمع) veya "inteha'l-lahak" (انتهى الحق) gibi bir ibare yazmayı tercih etmişlerdir (İbnü's-Salâh, s. 194-195).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "İhğ" md.; Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Dımaşk 1404/1984, s. 606-607; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahîlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 279; Kâdî İyâz, *el-İlmâ'* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire, ts. (Dârü't-tûrâs), s. 162-165; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs*, s. 193-196; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethü'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, II, 193-198; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, II, 79-82; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 197-198.

İBRAHİM HATİBOĞLU

LAHBÂBÎ

(bk. HABÂBÎ).

LAHC

(bk. LEHİC).

LÂHİCÂN

(لاهيجان)

İran'ın kuzeyinde
Hazar denizi kıyı şeridinin
çok yakınında bir şehir.

Eski Farsça'da "ipek" anlamına gelen lâh kelimesinin sonuna mekân adı yapan cân (gân) ekinin getirilmesiyle oluşturulan Lâhîcân "ipek şehri" demektir. Hamdulah el-Müstevfî (XIV. yüzyıl) buranın orta büyüklükte ve ipek üretilen bir şehir ol-

duğunu belirtir. İsim benzerliğinden kaynaklandığı anlaşılan bir efsaneye göre kuruluşu Lâhic b. Sâm b. Nûh'a dayandırılan Lâhîcân'ın adı İslâm coğrafya kaynaklarında ilk defa Lâfcân şeklinde Gîlân'ın güneydoğusundaki yedi büyük şehirden biri olarak *Hudûdü'l-'âlem*'de geçmektedir. Şehir eski kaynaklarda Dârülmîre, Dârülemân ve Lâhîcânülmübârek adlarıyla da zikredilmiştir.

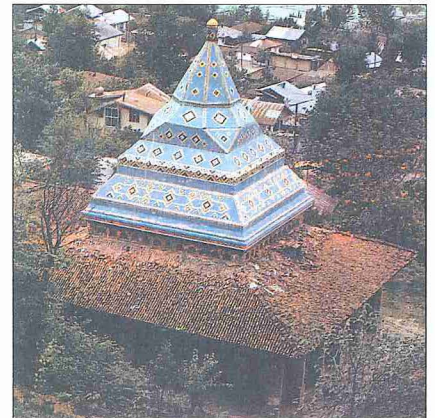
Gîlân eyaletinin Sefîdrûd nehri doğusunda kalan Biyâpîş bölgesinde kurulan emirlikler çoğu defa hâkimiyetlerini Lâhîcân'ı içine alacak kadar genişletmişlerdir. III. (IX.) yüzyılın başlarında Deylem Hükümdarı Vehsûdân'ın topraklarının bir parçasını teşkil eden Lâhîcân, ardından Biyâpîş bölgesinde kurulan Kavtum (Havsum) hânedanının hâkimiyetine girdi. Zeydîler'den Hasan el-Utrûş (ö. 304/917) tarafından kurulan bu hânedan Biyâpîş bölgesinde Şîlîğ'in yayılmasında etkili oldu. Utrûş ailesi siyasi hâkimiyetini IV. (X.) yüzyılın ortalarında kaybetti. Bundan sonra uzun bir süre Lâhîcân'ın tarihinde belirli bir gelişme görülmez. XIII. yüzyılın ortalarında İlhanlı Hükümdarı Hülâgû zamanında Nâsırvend hânedanından Cemâled-din Su'lûk b. Su'lûk Lâhîcân'da emîr idi. Ardından Nâsırvendler iki kola ayrıldı. Bu kollardan Lâhîcân'dakinin emîri Şah Nev, Olcaytu Han Gîlân'a hâkim olduğunda ona boyun eğdi (705/1305-1306); arkasından İlhanlılar'la evlilik yoluyla akrabalık kurarak hükümranlılığını pekiştirdi ve diğer Gîlân emirlerini de kendine bağladı. VIII. (XIV.) yüzyıl boyunca Biyâpîş bölgesinde mahallî emirlikler arasında savaş hiç eksik olmadı. 792'de (1390) Seyyid Hâdî Kiyâ, Nâsırvendler'in hâkimiyetine son vererek bölgeyi ele geçirdi. Hâdî Kiyâ'nın yerini alan Seyyid Ali Kiyâ, Mâzenderân Mar'aşî Seyyidleri'nin de yardımıyla Biyâpîş'in tamamına ve Kazvin'e kadar olan yerlere hükümranlılığını kabul ettirdi. Mirza Ali b. Sultan Muhammed Kiyâ ise (1478-1506) Kazvin, Sultâniye, Tahran, Rey ve Verâmin'i kontrolüne aldı. Bir ara Timur'un saldırıları karşısında vergi vermek zorunda kalmışlarsa da (806/1403-1404) bu seyyidler 1000 (1592) yılına kadar bölgedeki yönetimlerini sürdürdüler. Aile X. (XVI.) yüzyılın başlarından itibaren Safevîler'e tâbi olmakla birlikte son emirleri Ahmed Han, Safevîler'e tâbi olmayı reddederek on iki yıl boyunca sığındığı İstahr'da, Osmanlı-Safevî savaşı sırasında Lâhîcân'ın Türkler'e verilmesi yönünde faaliyetlerde bulunduğu için Şah I. Abbas'ın tepkisini çekti. Ahmed Han,

savaş sonunda İran-Osmanlı antlaşmasının imzalanmasının ardından saraya çağrıldığı halde gitmedi. Bunun üzerine Şah Abbas ordusuyla Gîlân'a girerek bölgenin tamamını hâkimiyetine aldı (Şevval 1000 / Temmuz 1592). Ahmed Han İstanbul'a kaçtı ve ölünceye kadar orada yaşadı. Safevîler Biyâpîş bölgesine Lâhîcân'da oturan bir vali tayin ettiler.

Şah Süleyman döneminde Hazar denizi kıyılarına Stefan Razin liderliğinde saldırılan Kazaklar'a karşı hazırlanan ordu Biyâpîş bölgesinde toplanmıştı. Lâhîcân XVIII. yüzyıldan itibaren zaman zaman bazı tarihî olaylara sahne oldu. Ruslar, 1724-1734 yılları arasında Gîlân'ı işgalleri sırasında Lâhîcân'da iki kale inşa ettiler. Şehir 1774'te Fûmen Valisi Hidâyet Han'ın otoritesine boyun eğdi. Kerim Han Zend bölgeyi yıllık vergiye bağladı. Soy yoluyla gelen son vali Sâlâr-ı Müeyyed Mirza Ahmed Han'a 1907'de görevden ele çektilirdi. 1920'de kurulum bir yıl devam eden yerel Gîlân Sovyet Cumhuriyeti zamanında Lâhîcân Ruslar tarafından işgal edildi; bundan sonra da bölgedeki yerini Gîlân'ın merkezi olan Reşt şehrine kaptırdı. Günümüzde Gîlân eyaletine bağlı bir şehristanın merkezi olan Lâhîcân, 54.300 (2003 tah.) nüfusuyla ticaret ve endüstri merkezi olarak önemini sürdürmektedir. İpek ve pamuk dokumacılığı ile çevresinin limon ve çay üretiminin ticaretinde mühim bir yere sahiptir.

Lâhîcân tarihî geçmişiyle birlikte birçok mimari eser barındırır. Şeyh İbrâhim Zâhid-i Geylânî Türbesi (XV. yüzyıl), Ağa Şeyh Ebû'l-Vech Türbesi (XVI. yüzyıl), Safevîler dönemine ait Çehâr Pâdişah Tür-

Lâhîcân'da İbrâhim Zâhid-i Geylânî Türbesi - İran

besi, Safevî ve Kaçar dönemlerinde onarılmış olan X. yüzyıla ait Ekberîye Camii ve müştemilâtıyla birlikte Kaçar devrinde inşa edilen cuma camisi bunların arasında gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hudûdü'l-âlem (Sütûde), s. 149; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 162, 163; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 174; Abdülhüseyn-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i İrân*, Tahran 1369 hş., s. 178-180; *Fihrist-i Binâhâ-yi Târîhî ve Emâkin-i Bâsitân-ı İrân*, Tahran 1345 hş., s. 130-131; Abdürreffî Hakikat, *Ferheng-i Târîhî ve Coğrafyâ-yi Şehrîstân-hâ-yi İrân*, Tahran 1376 hş., s. 520-523; H. L. Rabino, "Rulers of Lâhicân and Fûman in Gilân Persia", *JRAS*, III (1918), s. 85-92; V. Minorsky, "Lâhicân", *IA*, VII, 5-6; C. E. Bosworth, "Lâhidjân", *EP* (Ing.), V, 602-604.

RIZA KURTULUŞ

LÂHİCÎ, Abdürrezzâk b. Ali

(عبد الرزاق بن علي الهيجي)

Abdürrezzâk b. Ali b. el-Hüseyn
el-Lâhicî el-Gilânî
(ö. 1072/1661 [?])

İranlı filozof, kelâm âlimi ve şair.

Lâhicân'da doğdu. İrân'ın muhtelif şehirlerine seyahatler yaptı. Kâşân ve İsfahan'da bulunduğu sıralarda uzun süre Molla Sadrâ ile birlikte oldu ve ondan felsefe alanında dersler aldı. Diğer hocalarının kimler olduğu bilinmemektedir; bir şiirinde övgüyle söz ettiği Mîr Dâmâd'ın düşüncelerinden faydalandığını kaydeder. Şiirlerinde kullandığı Feyyâz mahlasının kendisine hocası ve kayınpederi Molla Sadrâ tarafından verildiği belirtilmektedir (Tebrîzî, IV, 362). Seyahatlerinin ardından Kum'a yerleşen ve hayatının önemli bir kısmını orada geçiren Lâhicî ölümüne kadar Medrese-i Ma'sûme'de ders verdi. Öğrencileri arasında Muhammed Saîd el-Kummî ile birçok eserin yazarı Mirza Hasan ve Mirza İbrâhim adındaki oğulları bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Lâhicî'nin 1051'de (1641) vefat ettiğini kaydetmekteyse de (Hânsârî, IV, 197; *A'yanü's-Şî'a*, VII, 470) bu doğru değildir. Zira Şah II. Abbas'ın yönetimi devralmasından (1642-1666) sonraki bir dönemde Lâhicî'nin hayatta olduğu bilinmektedir. Ayrıca *Sermâye-i İmân* adlı eserini 1058'de (1648) kaleme almıştır (*EP* [Ing.], V, 605). Bu sebeple kaynağı tesbit edilemese de Şemseddin Sâmî'nin verdiği 1072 (1661) tarihi (*Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3457) isabetli görünmektedir. Divanında yer alan şiirlerinde Lâhicî'nin Şah I. Saff ile Şah II. Abbas-

tan övgüyle söz etmesi ve birçok eserini onlara ithaf etmesi adı geçen yöneticilerle arasının iyi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Molla Muhsin-i Kâşânî ve Kâdî Saîd el-Kummî'nin üne kavuşmalarının ardından Şah Abbas nezdinde itibardan düşüşüğü anlaşılmaktadır.

Molla Sadrâ'nın önde gelen talebelerinden olan Lâhicî, İsfahan felsefe ekolü içerisinde yetişmiş önemli bir şahsiyettir. Molla Sadrâ'nın yanında İbn Sînâ, Sühreverdî el-Maktûdî, Nasîrüddîn-i Tûsî gibi düşünürlerin de onun üzerinde büyük etkisi vardır. Aynı zamanda bir kelâm âlimi olan Lâhicî, belirli sem'iyât bahisleri dışında cedele dayanan kelâmcılara karşı burhana bağlı kalan filozofların görüşlerini desteklemiştir. Abdullah Efendi el-İsfahânî, onun kelâmî konuların yer aldığı bir kısım eserini felsefî çalışmalar olarak nitelendirmektedir (*Riyâzü'l-'ulemâ*, III, 115). Lâhicî'nin felsefî yaklaşımında İbn Sînâ'nın özel bir yeri vardır. Nitekim Tûsî'ye hayranlığını açıkça ifade etmesine rağmen İbn Sînâ'nın görüşlerinden ayrıldığı noktalarda Tûsî'yi eleştiriye tâbi tutmuş, yine İbn Sînâ'nın felsefî sistemiyle uyuşmayan noktalarda Molla Sadrâ'nın görüşlerini reddetmiştir. Lâhicî'nin felsefî görüşleri orijinal olmaktan ziyade eklektik bir karaktere sahiptir; bununla birlikte felsefî kavramları ve problemleri inceleme ve tartışma noktasında ileri bir düzeye ulaşmıştır. Modern zamanlara kadar bir kısım eserlerinin yaygın biçimde yararlanılan metinler olma özelliğini koruması onun bu niteliğini açık şekilde ortaya koymaktadır.

İşrâkî geleneğe bağlı sûfimesrep bir kişiliğe sahip olan Lâhicî, gerçeğe ulaşma noktasında keşf ve müşahedeye dayalı sûfî yöntemin akıl yürütmeye dayalı felsefî yöntemden üstün olduğu görüşündeydi. Bununla birlikte sûfî yöntemle elde edilen bilgilerin felsefî yöntemle elde edilen bilgilere ters düşmeyeceğini savunmaktaydı. Bu temelden hareketle, Sühreverdî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin sadece işrâk ya da ilhamla elde edilebileceğini ileri sürdükleri irfanî öğretinin bütün unsurlarını reddetmiştir. Nitekim sûfilerin kabul ettiği vahdet-i vücûd nazariyesini desteklemekle birlikte onların bunu açıklama biçimine itiraz etmiştir. Lâhicî şairlik yönüyle de Fars dili ve edebiyatının önemli bir siması idi. Divanında topladığı şiirleri bu hususu ortaya koymaktadır. Abdullah Efendi el-İsfahânî onun fıkıh ve hadis

alanlarında yetersiz olduğunu kaydetmektedir (a.g.e., III, 114).

Eserleri. 1. *Gevher-i Murâd*. Safevî Sultanı Şah II. Abbas'a ithafen Farsça olarak kaleme alınan eser ontoloji, ilâhiyyât, nübüvvet, imâmet ve meâd gibi felsefenin ve Şîî kelâmının geleneksel konularına dairdir. Tahran'da 1271 (1855) yılında yayımlanan kitabın daha sonra yeni baskıları yapılmıştır (Tahran 1985, 1993). 2. *Sermâye-i İmân fi işbâti usûli'l-'akâ'id bi-tarîkı'l-burhân*. Müellifin 1058'de (1648) bir arkadaşının isteği üzerine Farsça olarak yazdığı eser *Gevher-i Murâd*'da ele alınan konuların bir özeti mahiyetindedir (nşr. Mirza Muhammed eş-Şîrâzî, Bombay, ts.). 3. *Şevâriku'l-ilhâm*. Arapça yazılmış olup Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Tecrîdü'l-'akâ'id*'ine (*Tecrîdü'l-kelâm*) yapılmış geniş ve orijinal bir şerhtir. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin şerhlerinden alıntılar yapıldığı ve görüşlerinin tartışıldığı eser 1311'de (1893) Tahran'da basılmıştır. 4. *Dîvân*. Müellifin Farsça şiirlerinin toplandığı eserde yaklaşık 5000 beyit bulunmaktadır (Tahran 1990). 5. *Havâşî 'alâ Mebâhişi cevâhiri's-Şerhi'l-Cedîd li't-Tecrîd*. Ali Kuşçu'nun Tûsî'nin *Tecrîdü'l-'akâ'id*'ine yaptığı şerhin hâşiyesidir. Lâhicî'nin girişte belirttiğine göre eser kendisinin daha önce yaptığı geniş şerhin bir özeti niteliğindedir. 6. *Ta'likât 'ale'l-Havâşî'l-Haferiyye 'alâ Şerhi İlahiyyâti't-Tecrîd*. Şemseddin Haferî'nin Ali Kuşçu şerhinin ilâhiyyât bölümüne yazdığı hâşiyeye Lâhicî'nin ta'likidir. 7. *Hâşiyeye 'alâ Şerhi'l-İşârât*. Nasîrüddîn-i Tûsî'nin İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbihât*'ına yaptığı şerhe yazılmış bir hâşiyedir. 8. *Hâşiyeye 'alâ Hâşiyeti 'Abdillâh el-Yezdî 'alâ Tehzîbi'l-mantık*. Abdullah el-Yezdî'nin Teftâzânî'nin *Tehzîbü'l-mantık ve'l-kelâm* adlı eserine yaptığı şerhin hâşiyesidir. 9. *Teşrikkât*. Farsça yazılmış olup tevhid, adalet ve aşk konusunda yazılmış üç risâleyi ihtiva eder (Son beş eserin yazma nüshaları için bk. *Elr.*, I, 155).

Kaynaklarda Lâhicî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Şerhu'l-Heyâkîl fi Hikmeti'l-İşrâk* (Sühreverdî'nin *Hikmetü'l-İşrâk* adlı eserine yazılmış bir şerhtir); *Risâle fi Hudûşî'l-âlem*; *el-Kelîmetü't-tayyibe* (Mîr Dâmâd ile Molla Sadrâ'nın varlık ve mahiyetle ilgili görüşlerinin muhâkemesine dairdir); *Meşâriku'l-ilhâm fi şerhi Tecrîdü'l-kelâm* (Tûsî'nin *Tecrîdü'l-kelâm*'ının şerhidir; Ab-